

Taalonderwijs in Beeld VO

Online zelfevaluatie-instrument dat als startpunt kan dienen voor duurzame verbeterlagen in het voortgezet onderwijs met betrekking tot het taalonderwijs.

Instelling:

SJABLOON

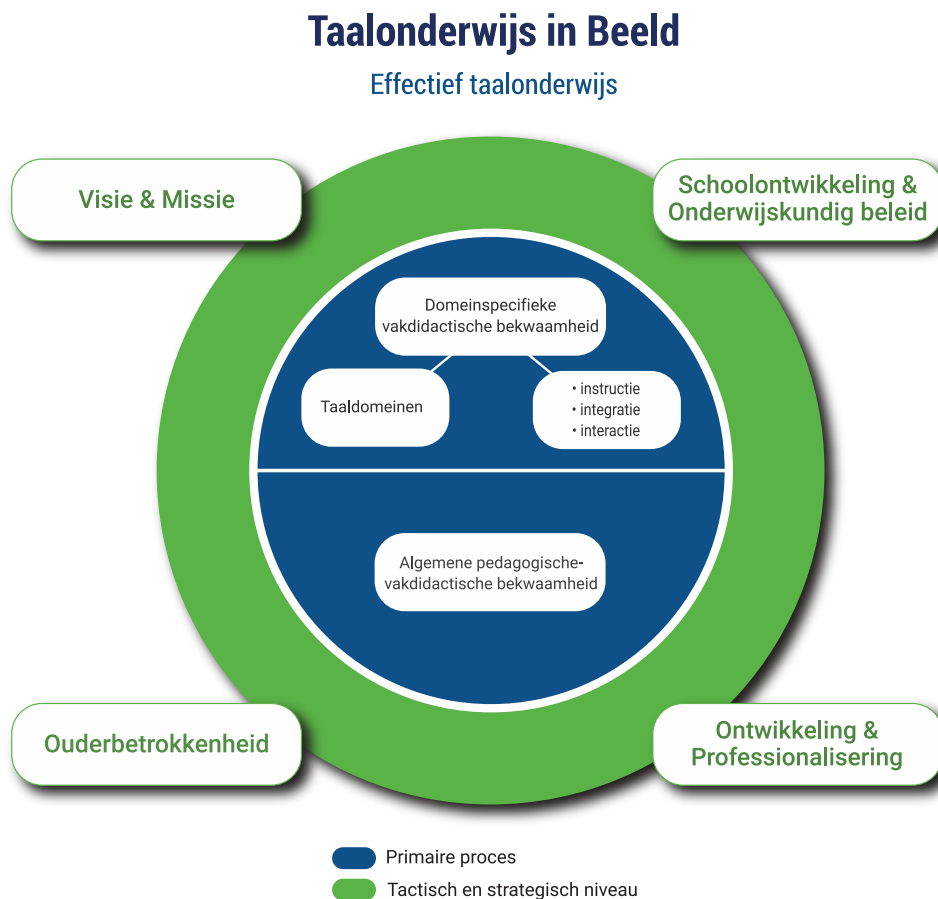
Datum:

14/04/2023

Effectief taalonderwijs

Met de scan Taalonderwijs in Beeld worden verschillende facetten van het onderwijs in kaart gebracht die nodig zijn om effectief en *evidence informed* taalonderwijs te kunnen geven. Om goed taalonderwijs te kunnen (blijven) bieden is het ten eerste noodzakelijk dat de professionals binnen het primaire proces (docenten, onderwijsassistenten) de benodigde kennis en vaardigheden hebben. Daarnaast zijn er ook verschillende randvoorwaarden op tactisch niveau ((taal)coördinator, remedial teacher, schoolleiding, orthopedagoog, etc.) en strategisch niveau (schoolbestuur) nodig. In onderstaande figuur worden de verschillende facetten die de basis van deze scan vormen in kaart gebracht.

- #### Taaldomeinen
- Beginnende geletterdheid (po)
 - Technische leesvaardigheid (po)
 - (Begrijpend) leesvaardigheid (po/vo)
 - Fictie & literatuur (po/vo)
 - Schrijfvaardigheid (po/vo)
 - Spelling & interpunctie (po/vo)
 - Mondelinge taalvaardigheid (po/vo)
 - Reflectie op taal (po/vo)
 - Taalgericht (zaak)vakonderwijs (po/vo)

Randvoorwaarden

Hoe scoort uw school op de randvoorwaarden voor goed taalonderwijs?

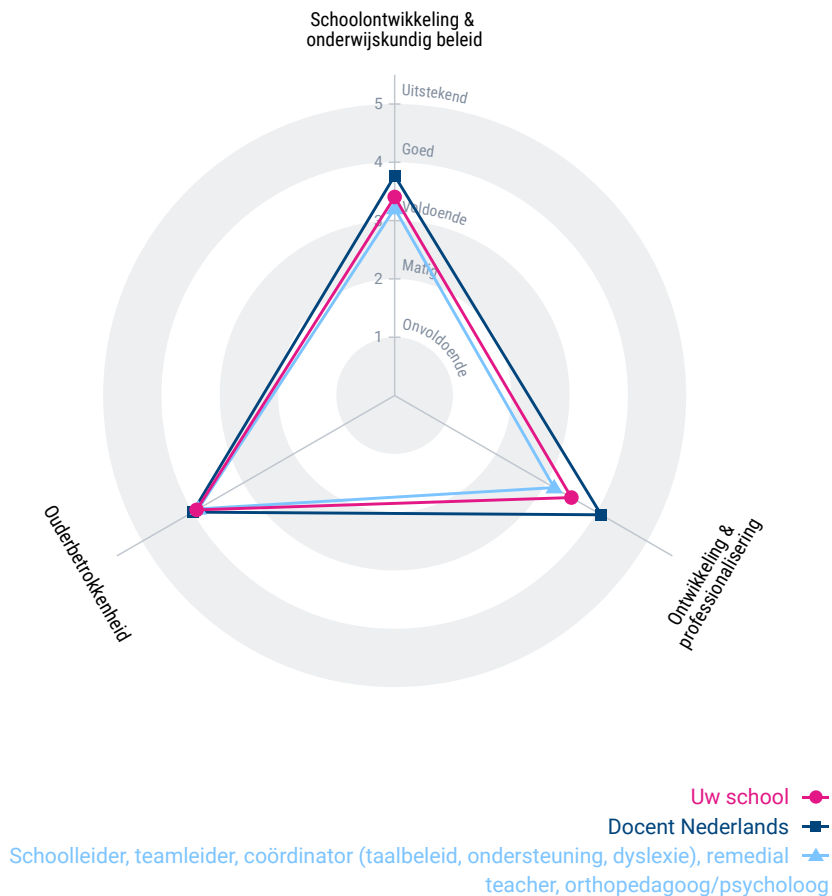
Om de kwaliteit van het (taal)onderwijs te kunnen waarborgen en om duurzame onderwijsverbetering te realiseren gelden een aantal randvoorwaarden: de visie en missie die op school wordt gehanteerd, de ontwikkeling van de school en het onderwijskundig beleid, de ontwikkeling en professionalisering van de onderwijsprofessionals en de betrokkenheid van ouders bij het onderwijs. De verantwoordelijkheid voor deze zaken ligt bij de hele school. Daarom zijn de stellingen over de randvoorwaarden voorgelegd aan verschillende betrokkenen binnen de school. Omdat verschillende van deze voorwaarden in algemene zin van belang zijn, is de directe link met taalonderwijs bij sommige stellingen concreter dan bij andere. Door in te zoomen op de verschillende lijnen in de radargrafiek krijg je in beeld hoe vanuit de verschillende onderwijsprofessionals wordt gedacht over de huidige implementatie van de verschillende randvoorwaarden. Als de gemiddelde score op (een van) de randvoorwaarden lager is dan gewenst, kan dit aanleiding zijn om verbeterlagen te maken.

Gemiddeld resultaat 'Visie & missie'

Op basis van 28 antwoorden.

Gemiddeld resultaat randvoorwaarden

Op de volgende pagina's worden - naast een beschrijving van elke randvoorwaarde - de resultaten per afzonderlijke stelling weergegeven.

In gesprek

Hieronder worden suggesties gegeven voor een aantal vragen waarop bij de bespreking van deze radargrafiek gereflecteerd kan worden. In de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#) vindt u een uitgebreidere gespreksleidraad.

- De visie en missie van een school geven richting aan het onderwijs. Wat zeggen de resultaten over onze visie en missie op het gebied van taalonderwijs en in hoeverre worden deze gedeeld door het team?
- Waar liggen onze sterke en zwakke kanten wat betreft schoolontwikkeling en onderwijskundig beleid? Welke potentiële risico's voor onderwijsverbeteringen spelen er en hoe kijken we hier als team tegenaan?
- In hoeverre is er ruimte voor professionalisering op het gebied van taalonderwijs? In hoeverre wordt professionalisering en ontwikkeling gewaarborgd bij ons op school?
- In hoeverre vormen ouders in de praktijk onze educatieve partner?

Bespreking van de afzonderlijke stellingen

De afzonderlijke resultaten per stelling worden op de volgende pagina's weergegeven. Het is aan te raden om dit goed te bekijken, omdat daar de 'uitschieters' zichtbaar zijn. Ook is het goed om een beeld te krijgen van het aantal personen dat 'Weet ik niet' heeft ingevuld bij stellingen en te bepalen welke betekenis hieraan gehecht moet worden.

Aan de slag

Per randvoorwaarde wordt een korte beschrijving gegeven en wordt verwezen naar relevante en inspirerende bronnen die ingezet kunnen worden bij het opzetten van een verbeterplan. In de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#) kunt u een uitgebreide beschrijving vinden van alle randvoorwaarden, evenals de wetenschappelijke achtergrond van de stellingen.

Visie & missie

Om het (taal)onderwijs goed vorm te geven wordt gestart vanuit een visie en missie. De visie geeft richting aan de manier waarop de school invulling geeft aan het onderwijs en waar de school naar streeft. In de missie staat beschreven wat de kernwaarden van de school zijn en hoe de school met leerlingen en medewerkers omgaat. De visie en missie zijn leidend voor alle beslissingen die binnen een school gemaakt worden. Om de kwaliteit van het onderwijs te waarborgen is het hebben van een visie en missie en het uitdragen hiervan een vereiste. Belangrijk hierbij is dat de visie en missie gedeeld en gedragen worden door alle onderwijsprofessionals binnen een school: van de professionals in de klas tot het ondersteuningsteam en de schoolleiding. Lees meer over het domein 'Visie & Missie' in de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#).

Aan de slag

Aan de hand van de stellingen die door de verschillende betrokkenen zijn ingevuld kunt u gezamenlijk reflecteren op uw visie en missie op taalonderwijs en de mate waarin dit wordt uitgedragen. Dit biedt handvatten voor het formuleren of aanscherpen van een visie en missie voor het taalonderwijs. Relevante thema's om het gesprek over aan te gaan zijn bijvoorbeeld kansengelijkheid en hoge verwachtingen. Zie voor inspiratie bijvoorbeeld de overzichtspagina over [Visies](#) (2021) van SLO en de [Leidraad: Onderwijs vanuit hoge verwachtingen](#) (Van den Bergh et al., 2021).

1.1 Wij zien taalontwikkeling als een integraal onderdeel van ons onderwijs.

1.2 In onze visie en missie beschrijven we dat we doelgericht werken aan de taalontwikkeling van onze leerlingen.

1.3 Wij zijn van mening dat taal- en leesproblemen ernstige belemmeringen vormen in zowel het onderwijs als de maatschappij.

1.4 **Wij zijn van mening dat taalontwikkeling moet plaatsvinden in interactie met leraren en andere leerlingen.**

1.5 **Vanuit onze visie en missie geloven wij dat wij het verschil kunnen maken voor onze leerlingen, ongeacht hun achtergrond.**

1.6 **Wij hebben vanuit onze visie en missie hoge verwachtingen van onze leerlingen passend bij hun capaciteiten.**

1.7 **In onze visie zijn ouders onze educatieve partners in het stimuleren van de taalontwikkeling van leerlingen.**

1.8 **Bij ons op school worden de visie en missie op taalonderwijs vertaald in het (taal)beleid.**

1.9 **De visie en missie worden duidelijk uitgedragen door onze directie.**

1.10

Onze visie en missie worden helder gecommuniceerd binnen de school en wij gaan hier met elkaar het gesprek over aan.

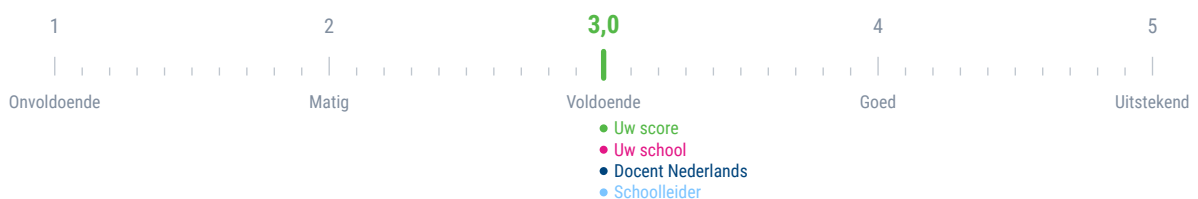
Schoolontwikkeling & onderwijskundig beleid

Om de kwaliteit van het (taal)onderwijs op peil te kunnen houden moeten scholen zich blijven ontwikkelen en duurzame verbeterlagen maken. Dit vraagt, naast professionalisering van de onderwijsprofessionals, om het scheppen van voorwaarden. Hierbij kan gedacht worden aan tijd en middelen, maar ook bijvoorbeeld aan een open houding vanuit onderwijsprofessionals ten opzichte van onderwijsverbetering. Om goed taalonderwijs voor alle leerlingen te bewerkstelligen, is gestructureerd taalbeleid nodig. Dit is een onderdeel van het onderwijskundig beleid. Bij het taalbeleid gaat het om een aanpak op het gebied van taal die door alle onderwijsprofessionals wordt ingezet om de taalontwikkeling van leerlingen te stimuleren en de onderwijsresultaten te verbeteren. Lees meer over het domein 'Schoolontwikkeling & Onderwijskundig beleid' in de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#).

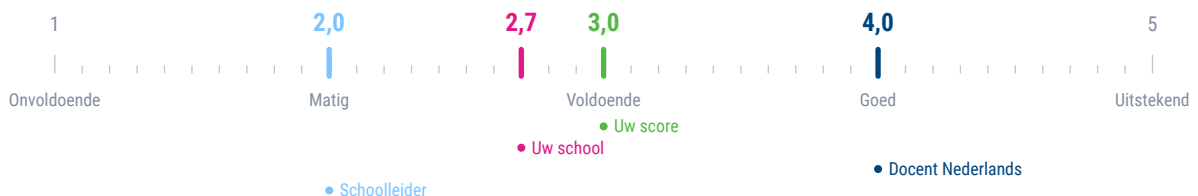
Aan de slag

Aan de hand van de verschillende stellingen kunt u gezamenlijk in gesprek gaan over de voorwaarden van schoolontwikkeling en de kaders die hiervoor gesteld worden in het onderwijskundig (taal)beleid. In de [Leidraad: Werken aan onderwijsverbetering](#) (Ros & Schenke, 2022) wordt uiteengezet hoe scholen zich kunnen ontwikkelen tot een lerende organisatie. Daarnaast biedt het [Handboek taalbeleid secundair onderwijs](#) (Van den Branden, 2010) handvatten voor het opstellen en implementeren van een taalbeleid.

2.1 Wij hebben een taalbeleidsplan.

2.2 Wij handelen naar ons taalbeleidsplan.

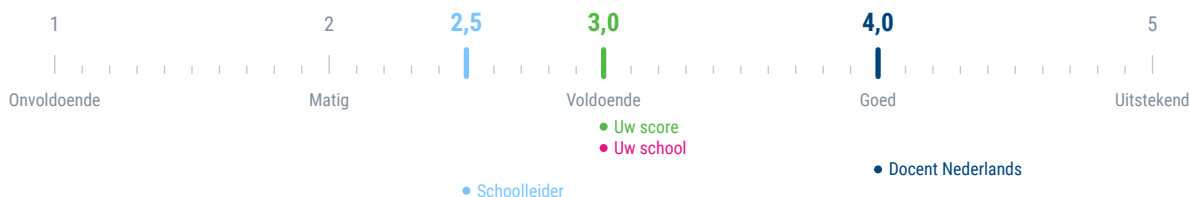
2.3 Wij hebben een onderzoekende houding om de kwaliteit van ons onderwijs te optimaliseren.

Bij een onderzoekende houding ga je op zoek naar je eigen veronderstellingen, ben je kritisch, wil je graag dingen weten en begrijpen, ben je bereid tot perspectiefwisseling, ben je nauwkeurig en wil je graag delen met anderen.

2.4 **Bij het vormgeven van taal-/leesinterventies binnen en buiten de klas wordt de docent ondersteund door een remedial teacher, orthopedagoog/psycholoog of andere zorgspecialist.**

Onder vormgeving worden zowel het opstellen van een handelingsplan, als de uitvoering en de evaluatie van de interventies bedoeld.

2.5 **Wanneer er schoolbreed innovaties worden doorgevoerd, gaat de directie hierover met de betrokkenen in gesprek.**

2.6 **Onze directie maakt structureel en meerjarig middelen vrij voor goed taalonderwijs.**

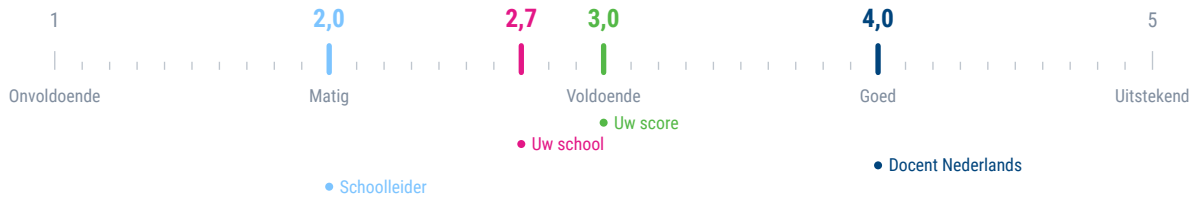
2.7 **Ons schoolbestuur maakt structureel en meerjarig middelen vrij voor goed taalonderwijs.**

2.8 **Wij gebruiken op systematische wijze de leerlingresultaten voor het aanpassen van het taalonderwijs.**

2.9 **Wij zorgen voor een warme overdracht bij leerlingen met een taalachterstand of taal-/leesproblemen en zorgen voor een ononderbroken ontwikkelingsproces voor deze leerlingen.**

2.10 **Wij volgen de taalontwikkeling van leerlingen op een formatieve en summatieve wijze.**

Bij summatief toetsen wordt op basis van de resultaten een beslissing genomen. Bijvoorbeeld over het zakken/slagen van een leerling. Bij formatief toetsen krijgen leerlingen zicht op hun vooruitgang. Op basis van de resultaten wordt feedback gegeven en aangegeven wat de leerlingen nog moeten doen om het einddoel te bereiken. Op deze manier kun je als leerkracht bijsturen op het leerproces van de leerling.

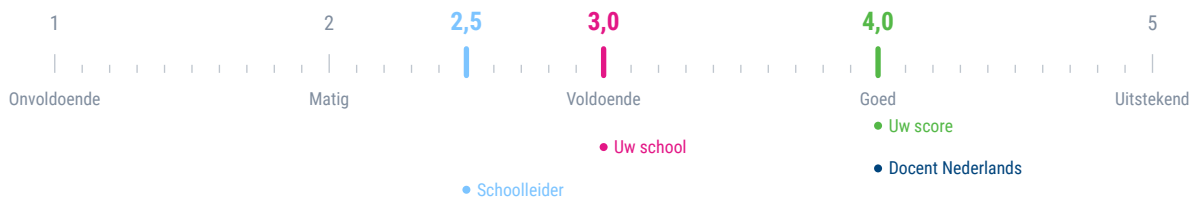
2.11 **Wij kijken op sectieniveau kritisch naar de methode en doen waar nodig aanpassingen.**

2.12 **Wij hebben op schoolniveau afspraken gemaakt over differentiatie tijdens de instructiefase op basis van de behoeftes van de leerlingen.**

2.13 **Wij hebben op schoolniveau afspraken gemaakt over onderwijsaanbod voor taalzwakke en taalsterke leerlingen.**

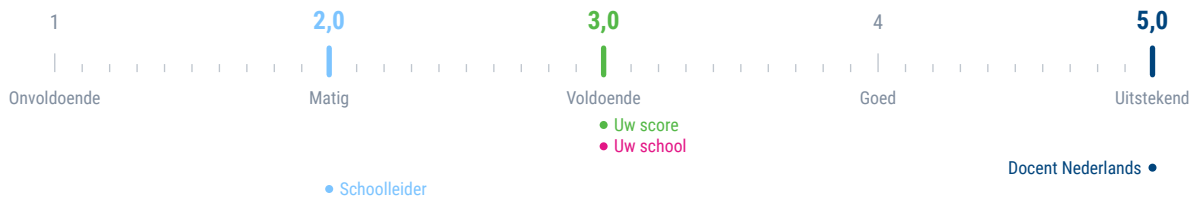
Ontwikkeling & professionalisering

Ontwikkeling en professionalisering van docenten is gericht op het versterken van hun kennis, vaardigheden en houding. Het heeft als doel om het gedrag van docenten en daarmee ook de leerprestaties en het (leer)gedrag van leerlingen te verbeteren. Om startende docenten zich te laten ontwikkelen tot vakbekwame onderwijsprofessionals en de vakbekwaamheid van zittende docenten up to date te houden is professionalisering nodig. Lees meer over het domein 'Ontwikkeling & Professionalisering' in de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#).

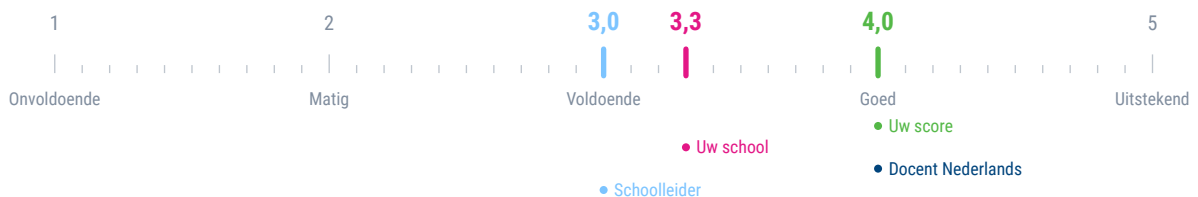
Aan de slag

Aan de hand van de resultaten op onderstaande stellingen kunt u met elkaar in gesprek gaan over wat er op dit moment gebeurt aan professionalisering op uw school en in hoeverre dit wordt gestimuleerd en gefaciliteerd door de schoolleiding. Zie voor meer informatie over effectieve professionalisering de Onderwijskennispagina [Professionalisering van leraren in de onderwijspraktijk](#) (Oolbekkink-Marchand & Opstoel, 2022).

3.1 In ons team heerst een leerklimaat waarin fouten gemaakt mogen worden.

3.2 Wij ondersteunen nieuwe collega's bij de vormgeving van het taalonderwijs.

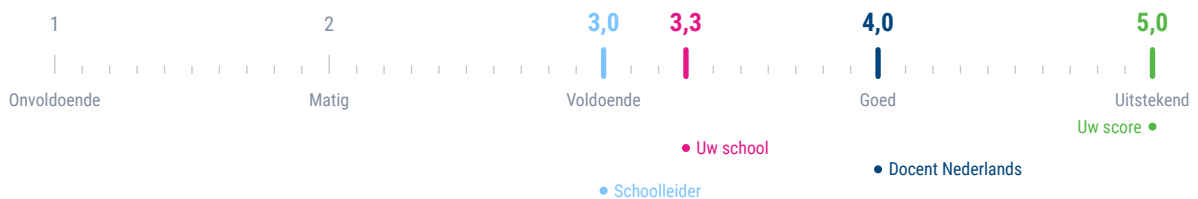

3.3 Wij passen collegiale consultatie toe om de kwaliteit van ons taalonderwijs te verhogen.

Bijvoorbeeld door groepsbezoeken.

3.4 Wij reflecteren op ons handelen om de kwaliteit van ons taalonderwijs te verhogen.

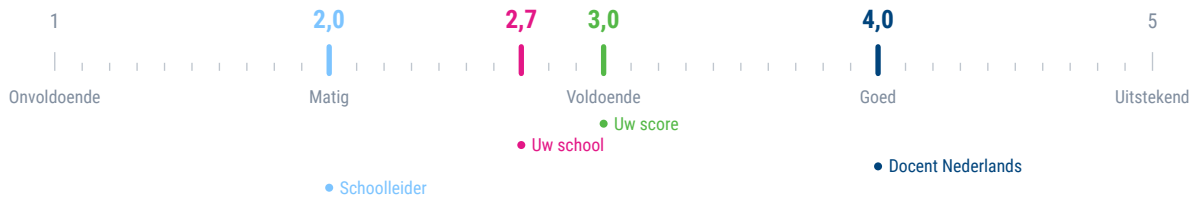

3.5 **Docenten worden geprofessionaliseerd in het opzetten en uitvoeren van onderwijsinnovaties op het gebied van taal.**

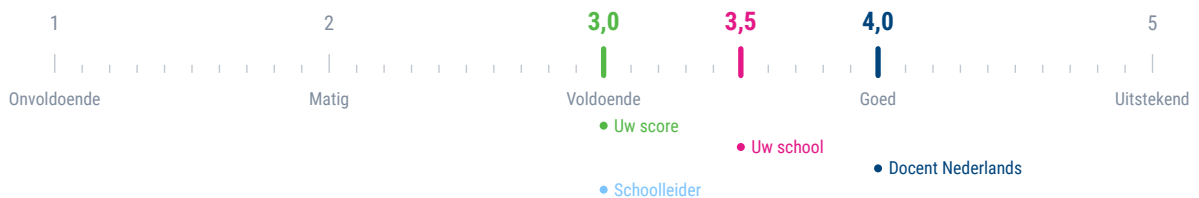
Een onderwijsinnovatie is een verandering/vernieuwing die je toepast om de kwaliteit te vergroten. Het kan hierbij om zowel kleine als grote aanpassingen gaan.

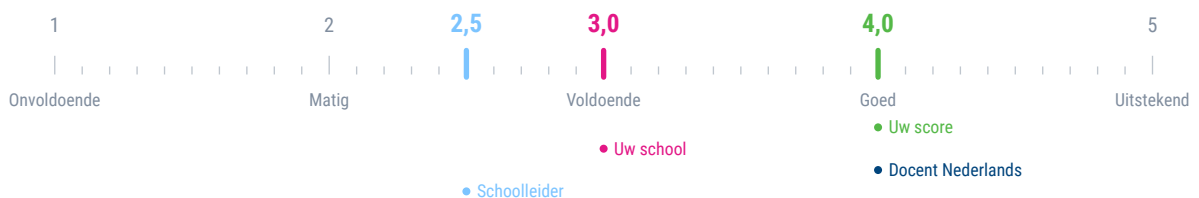
3.6 **De directie is actief betrokken bij schoolbrede professionaliseringsactiviteiten.**

3.7 **De directie stimuleert en moedigt professionalisering (leven lang leren) aan.**

3.8 **Wij houden rekening met de draagkracht en verandercapaciteit van het schoolteam bij het vormgeven van onderwijsvernieuwingen.**

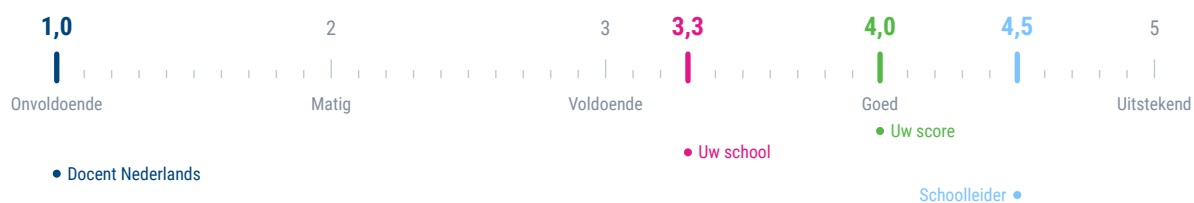
3.9 **Wij hebben een nascholings- en professionaliseringsbeleid dat gericht is op het bieden van goed taalonderwijs.**

3.10 **Het schoolbestuur voorziet in actieve kennisdeling op het gebied van goed taalonderwijs.**

3.11 **Wij hebben voldoende capaciteit en expertise voor het aanbieden van goed taalonderwijs.**

Ouderbetrokkenheid

Ouders kunnen op verschillende manieren worden betrokken bij het onderwijs. In de context van het taalonderwijs verstaan wij hieronder de wijze waarop ouders in samenwerking met school betrokken zijn bij de stimulering van de taalontwikkeling van hun kind. Dit wordt ook wel educatief partnerschap genoemd. Lees meer over het domein 'Ouderbetrokkenheid' in de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#).

Aan de slag

Aan de hand van onderstaande stellingen kunt u gezamenlijk in gesprek gaan over de mate waarin educatief partnerschap bij u op school is vormgegeven. Zie de Onderwijskennispagina [Ouderbetrokkenheid en onderwijskansen](#) (Van der Vegt, 2022) voor meer informatie over ouderbetrokkenheid.

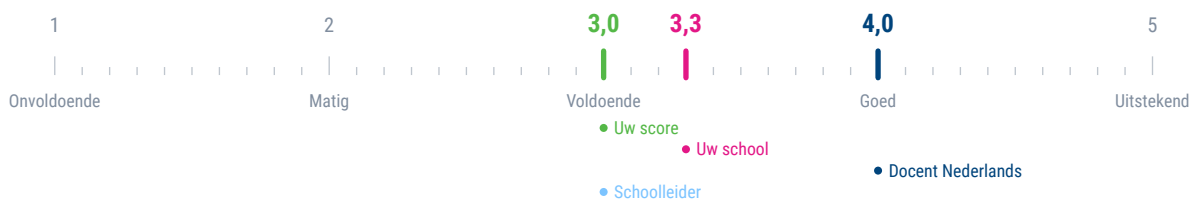
4.1 Wij betrekken ouders bij de taal- en leesontwikkeling van hun kind door het organiseren van laagdrempelige taalactiviteiten.

4.2 Wij informeren ouders over hoe zij kunnen bijdragen aan de taalontwikkeling van hun kind.

4.3 Wij betrekken ouders bij het onderwijs en bespreken de voortgang van de leerling met hen.

4.4 Wij onderzoeken met alle ouders op welke manier zij hun kind kunnen ondersteunen.

4.5 Wij houden in het contact met ouders rekening met hun thuistaal, culturele achtergrond en/of eventuele laaggeletterdheid.

Dit is belangrijk bij het adviseren van ouders over hoe zij kunnen bijdragen aan de taalontwikkeling van hun kind.

Algemene pedagogische-vakdidactische bekwaamheid en de drie i's

Een voorwaarde voor goed (taal)onderwijs is dat docenten in staat zijn om een omgeving te creëren waarin leerlingen de gelegenheid krijgen om effectief te leren. Oftewel, docenten moeten pedagogisch en vakdidactisch bekwaam zijn. Daarnaast vertrekt de scan Taalonderwijs in Beeld vanuit de visie dat goed taalonderwijs **integraal** is opgenomen in het onderwijs in alle vakken, **interactief** is en duidelijke **instructie** vergt (drie i's; [Expertisecentrum Nederlands](#), 2020). Daarom bekijkt u in vogelvlucht de algemene en pedagogische vakdidactische bekwaamheid van docenten en hoe de drie i's verweven zijn in het taalonderwijs op uw school.

De stellingen die zijn opgenomen onder de drie i's zijn ook gekoppeld aan een taaldomein. Door de 3 i's los van de taaldomeinen te beoordelen krijgt u als school een beeld van de mate waarop er binnen het taalonderwijs op uw school in brede zin sprake is van *evidence informed* **instructie**, in hoeverre er ruimte is voor **interactie** in de lessen en op welke schaal er sprake is van **integratie** en tussen taaldomeinen en de andere vakken.

N.B. Deze stellingen zijn alleen voorgelegd aan de docenten.

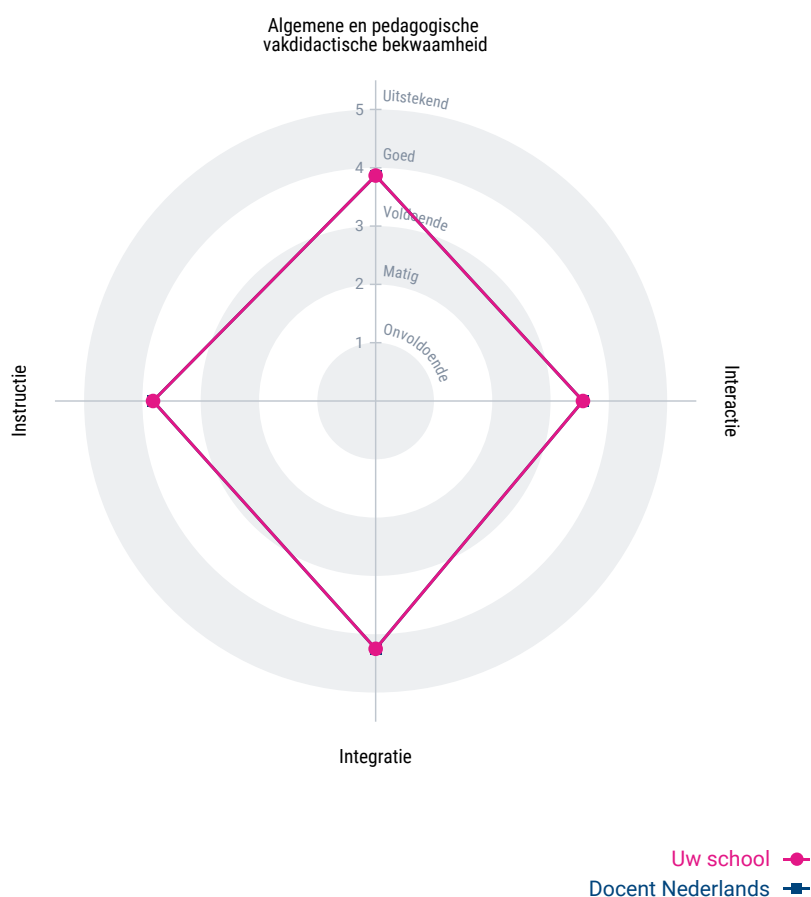
In gesprek

Hieronder worden suggesties gegeven voor een aantal vragen waarop bij de bespreking van deze radargrafiek gereflecteerd kan worden. In de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#) vindt u een uitgebreidere gespreksleidraad.

- In welke mate zijn we als team pedagogisch en vakdidactisch bekwaam? Waar liggen op teamniveau nog kansen voor ontwikkeling? Waar zou je jezelf in willen ontwikkelen en van welke collega's zou je hierin kunnen leren?
- In hoeverre is de instructie binnen ons taalonderwijs van voldoende kwaliteit? Zien we daarin verschillen tussen de secties en/of niveaus?
- In hoeverre is er voldoende ruimte voor interactie binnen onze lessen? Zien we daarin verschillen tussen de secties en/of niveaus?
- In hoeverre creëren we binnen de lessen Nederlands samenhang tussen de verschillende taaldomeinen en besteden we bij de andere vakken voldoende aandacht aan taal?

Bespreking van de afzonderlijke stellingen

De afzonderlijke resultaten per stelling worden op de volgende pagina's weergegeven voor '[Algemene en](#)

[pedagogische vakdidactische bekwaamheid](#), '[Interactie](#)' en '[Integratie](#)'. De afzonderlijke stellingen voor 'Instructie' kunnen onder 'Taaldomeinen' worden bekeken, omdat de meeste stellingen onder de taaldomeinen gaan over instructie. Bij de stellingen is voor elk van de taaldomeinen aangegeven of de stelling hoort bij 'Instructie', 'Interactie' of 'Integratie'. Het is aan te raden om dit goed te bekijken, omdat daar de 'uitschieters' zichtbaar zijn. Ook is het goed om een beeld te krijgen van het aantal personen dat 'Weet ik niet' heeft ingevuld bij stellingen en te bepalen welke betekenis hieraan gehecht moet worden.

Aan de slag

Per domein wordt een korte beschrijving gegeven en wordt verwezen naar relevante en inspirerende bronnen die ingezet kunnen worden bij het opzetten van een verbeterplan. In de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#) kunt u een uitgebreide beschrijving vinden van de domeinen, evenals de wetenschappelijke achtergrond van de stellingen.

Algemene en pedagogische vakdidactische bekwaamheid

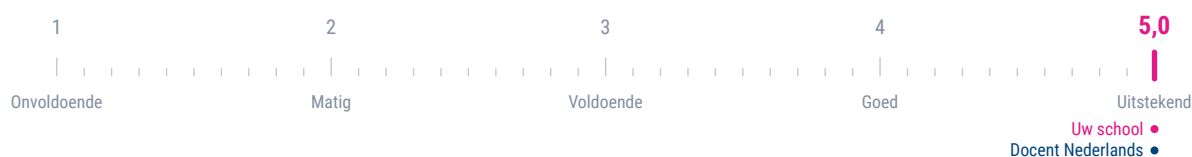
Docenten zijn vakdidactisch bekwaam als ze in staat zijn om de vakinhoud leerbaar te maken voor leerlingen. Dit betekent dat ze de inhoud zo overbrengen aan leerlingen dat zij zich de benodigde kennis en vaardigheden eigen kunnen maken. Voorbeelden van effectieve didactische principes zijn modellen, differentiëren en monitoring van de leerresultaten. Een goede docent is, naast vakdidactisch bekwaam, ook pedagogisch bekwaam. Hierbij gaat het om het creëren van een veilig en stimulerend leerklimaat door bijvoorbeeld hoge verwachtingen te hanteren en te zorgen voor een rijk aanbod aan lees- en schrijfmateriaal. Lees meer over het domein 'Algemene en pedagogische vakdidactische bekwaamheid' in de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#).

Aan de slag

Aan de hand van deze losse stellingen kunnen Docenten reflecteren op de mate waarin ze deze verschillende vakdidactische principes beheersen en toepassen. Daarnaast kan op teamniveau gereflecteerd worden op de mate waarin dit binnen het hele team wordt gerealiseerd en wie daarin van elkaar kunnen leren. Voor meer informatie kan onder andere het boek [Wijze lessen: Twaalf bouwstenen voor effectieve didactiek](#) (Surma et al., 2019) en bijbehorende [poster](#) worden geraadpleegd. Voor ondersteuning van leerlingen met lees-, spellingproblemen en dyslexie kunnen de informatiedocumenten en instrumenten van [Dyslexie Centraal](#) worden geraadpleegd. Ten slotte kan [TalentStimuleren.nl](#) geraadpleegd worden voor meer informatie over de ondersteuning en stimulering van (hoog)begaafde leerlingen.

5.1 Ik werk doelgericht aan de taalontwikkeling van leerlingen.

Bijvoorbeeld door van te voren vast te stellen aan welke taalvaardigheid in de les gewerkt wordt en na te gaan of de doelen zijn behaald.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

5.2 Ik geef een heldere en complete taakinstructie, zodat leerlingen weten wat er van hen wordt verwacht.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

5.3 Ik geef leerlingen taal/leestaken die uitdagend zijn, maar niet te ver weg liggen van wat ze nu al kunnen (zone van naaste ontwikkeling).

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

5.4 **(Lees)motivatie Ik stimuleer het zelfvertrouwen van leerlingen door te focussen op het leerproces in plaats van op de leerprestaties.**

Bijvoorbeeld door procesgerichte feedback te geven.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

5.5 **Ik zet observatie- en toetsinstrumenten doelgericht in om zicht te krijgen op de taalontwikkeling van leerlingen en stem mijn didactisch handelen hierop af.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

5.6 **Bij het gebruik van methode- en bronmateriaal kijk ik kritisch of de instructie en activiteiten voldoende aansluiten bij de beoogde doelen.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

5.7 **Ik pas convergente differentiatie toe tijdens de instructiefase van de les op basis van de behoeftes van de leerlingen.**

Convergente differentiatie houdt in dat voor alle leerlingen dezelfde leerdoelen worden gehanteerd, maar dat er extra tijd en aandacht wordt besteed aan de leerlingen die dat nodig hebben om hetzelfde leerdoel te behalen.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

5.8 **Bij ons op school is een rijk aanbod aan lees- en schrijfmateriaal aanwezig.**

Er zijn bijvoorbeeld verschillende soorten teksten (boeken, kranten, tijdschriften), boeken met verschillende genres en thema's en schrijfmaterialen (zoals schriften en pennen, maar ook bijvoorbeeld toetsenborden) aanwezig.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

5.9 **Ik creëer een veilig klimaat waarin stille leerlingen en minder taalvaardige leerlingen ook de kans krijgen om het woord te nemen.**

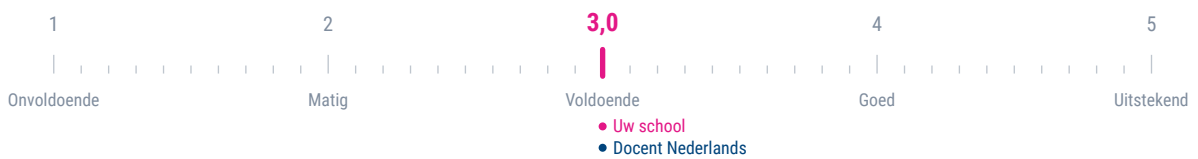
Bijvoorbeeld door rekening te houden met de samenstelling van groepjes bij bepaalde activiteiten.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

5.10 **Ik heb hoge verwachtingen van mijn leerlingen, passend bij hun capaciteiten wat betreft hun taal/ leesontwikkeling.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

5.11 **Ik ben in staat om anderstalige leerlingen met een beperkte Nederlandse taalvaardigheid adequaat te ondersteunen.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

5.12 **Ik besteed aandacht aan en houd rekening met de meer- en anderstaligheid van mijn leerlingen.**

Leerlingen zijn meertalig wanneer ze twee of meer talen, dialecten en/of taalvariëteiten spreken.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

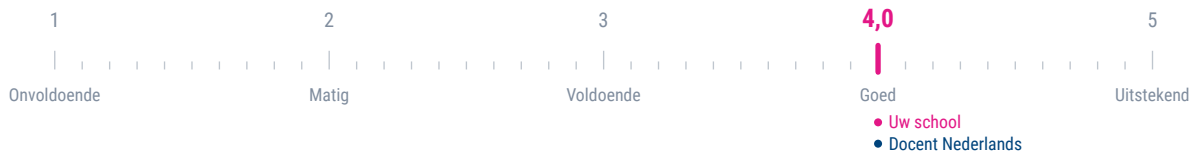
5.13 **Ik bied leerlingen met een taalachterstand of taalleerproblemen meer leertijd.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

5.14 **Ik bied leerlingen met een taalachterstand of leerproblemen extra ondersteuning door activiteiten in kleine groepen voor te bereiden en/of te herhalen.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

5.15 **Ik bied leerlingen meer uitdaging in hun taalactiviteiten als ze daar behoefte aan hebben.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands, en Docent van een ander vak.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

Interactie

Leerlingen leren taal het best in interactie met de docenten en met andere leerlingen, binnen een betekenisvolle context. De interactie kan op verschillende manieren bevordert worden door de docent. Bijvoorbeeld door in gesprek te gaan met de leerlingen, hen uitdagende vragen te stellen, discussies te initiëren en door middel van de aanpak samenwerkend leren. Lees meer over het domein 'Interactie' in de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#).

Aan de slag

Aan de hand van deze losse stellingen kunnen docenten reflecteren op de mate waarin ze in hun lessen ruimte creëren voor interactie. Daarnaast kan op teamniveau gereflecteerd worden op de mate waarin dit door het hele team wordt gerealiseerd en waar winst te behalen valt. Voor meer handvatten voor het creëren van ruimte voor interactie in de lessen, kunt u onder andere gebruik maken van de Onderwijskennispagina [Inzetten van samenwerkend leren](#) (Janssen, 2022), het boek [Interactief lees- en schrijfonderwijs](#) (Punt & De Krosse, 2012) en hoofdstuk 7 van het boek [Rijke taal](#) (Van Koeven & Smits, 2020).

6.1 **(Lees)motivatie** Ik laat leerlingen regelmatig praten met elkaar en met mij over teksten die ze gelezen hebben.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

6.2 **Ik evalueer met leerlingen hoe zij het begrijpend leesproces aanpakken.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

6.3 **Ik laat leerlingen samen teksten schrijven en verbeteren.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

6.4 **Ik evalueer samen met leerlingen hoe zij het schrijven van teksten aanpakken.**

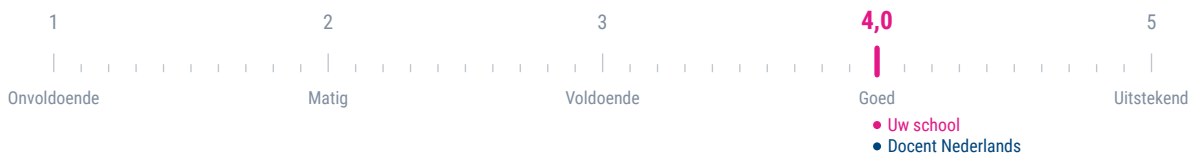

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

6.5 **Ik zet tijdens gesprekken met leerlingen bewust verschillende interactievaardigheden in.**

Interactievaardigheden om de taalontwikkeling en inbreng van leerlingen te stimuleren zijn bijvoorbeeld gevarieerd vragen stellen, ruimte scheppen voor opmerkingen van leerlingen, de beurt doorspelen naar een andere leerling en uitingen van leerlingen herverwoorden.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

6.6 **Ik stimuleer leerlingen om complexe cognitieve taalfuncties in te zetten door hogere orde vragen te stellen.**

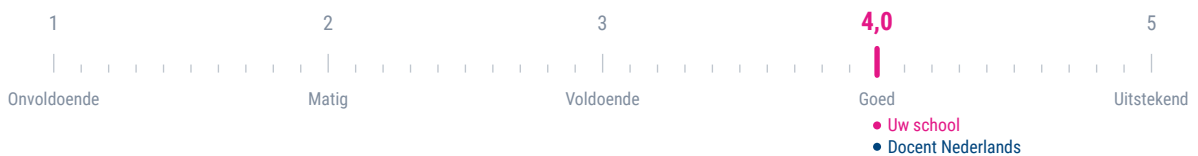
Complexe cognitieve taalfuncties zijn denkvaardigheden als analyseren, evalueren en creëren. Bij hogere orde vragen gaat het bijvoorbeeld om vergelijken (Welke auto is groter?), de relatie tussen oorzaak en gevolg (Hoe komt het dat...?) en redeneren en concluderen (Als..., dan...).

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

6.7 **(Lees)motivatie Ik laat leerlingen hun eigen leeservaringen met elkaar uitwisselen.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

6.8 **(Lees)motivatie Ik praat met mijn leerlingen over mijn eigen leeservaringen.**

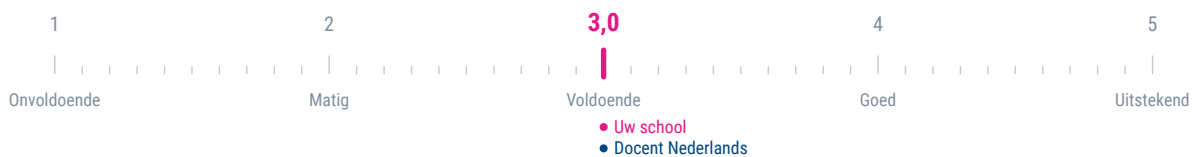
Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

6.9

(Lees)motivatie Ik voer gesprekken en discussies met leerlingen over gelezen (voor)leesmateriaal, waarbij ik weinig sturing geef.

Boekgesprekken zijn het meest effectief wanneer ze een open vorm hebben, waarbij samen wordt nagedacht over de betekenis van het verhaal en ideeën worden uitgewisseld. Het is minder effectief als de leerkracht veel sturing geeft door vragen te stellen en antwoorden op correctheid te beoordelen.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

Integratie

Taal is een integraal component van het onderwijs. Dit speelt bij alle schoolvakken en gedurende de hele schooldag een rol. Gedurende de hele dag zijn er dus kansen om taalonderwijs te integreren met andere vakken. Door ook bij de andere vakken taalgericht te werken (d.m.v. taalgericht vakonderwijs) wordt de taalontwikkeling van leerlingen voortdurend gestimuleerd. Daarnaast is het effectief om de verschillende taaldomeinen in samenhang met elkaar aan te bieden tijdens de lessen Nederlands. Denk bijvoorbeeld aan het integreren van lees- en schrijfopdrachten. Lees meer over het domein 'Integratie' in de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#).

Aan de slag

Aan de hand van deze stellingen kunnen docenten reflecteren op de mate waarin er sprake is van integratie tussen het vak Nederlands en de overige vakken en samenhang tussen de taaldomeinen binnen het vak Nederlands. Aandacht voor de inrichting van taalgericht vakonderwijs wordt opgepakt onder het taaldomein 'Taalgericht vakonderwijs'. Voor praktische handvatten en ter inspiratie kunnen het [Handboek taalgericht vakonderwijs](#) (Hajer & Meestringa, 2020), hoofdstuk 10 van het [Handboek vreemdetalendidactiek](#) (Dönszelmann, 2020) en hoofdstuk 6 van het boek [Vaardig met vakinhoud](#) (Dera et al., 2023) worden geraadpleegd. Bekijk ook eens de publicaties [Werken aan vaktaal bij de talen](#) (Punt et al., 2013) en [Redeneren en formuleren bij Nederlands in specifieke vakcontexten](#) (Van der Leeuw & Meestringa, 2018)

7.1 Ik laat leerlingen schrijven over de teksten die ze hebben gelezen.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

7.2 Ik stem regelmatig af met de vakdocenten van andere vakken over de aandacht voor lezen in de andere vakken.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

7.3 Ik stem regelmatig af met de vakdocenten van andere vakken over de aandacht voor schrijven tijdens de lessen.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

7.4 **Ik stem regelmatig af met de vakdocenten van andere vakken over de aandacht voor mondelinge taalvaardigheid tijdens de lessen.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

7.5 **Reflecteren op taal Ik leg een koppeling tussen grammatica en werkwoordspelling.**

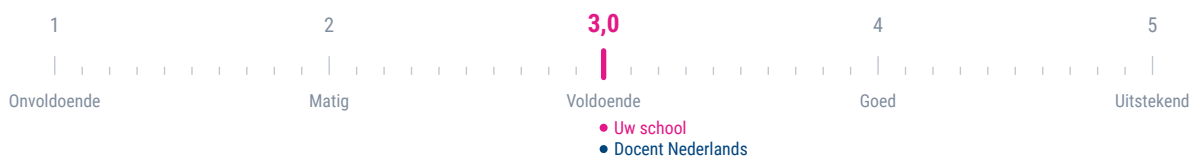
Bijvoorbeeld door leerlingen eerst de grammaticale functie van een woord te laten benoemen en hen vervolgens de juiste spellingregel te laten toepassen.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

7.6 **Ik laat leerlingen een geleerde spellingregel of gebruik van interpunctie expliciet toepassen en oefenen bij schrijfp opdrachten.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

7.7 **Ik besteed expliciet aandacht aan het opbouwen van achtergrondkennis en woordenschat, waarbij ik aansluit bij thema's die bij Nederlands en andere vakken aan bod komen.**

Stelling is voorgelegd aan Docent MVT of klassieke talen.

7.8 **Ik stem regelmatig af met de docenten Nederlands over de aandacht voor taalontwikkeling in mijn lessen.**

Stelling is voorgelegd aan Docent MVT of klassieke talen, Docent AVO-vak, Beroepsgerichte vakdocent, en Praktijkdocent.

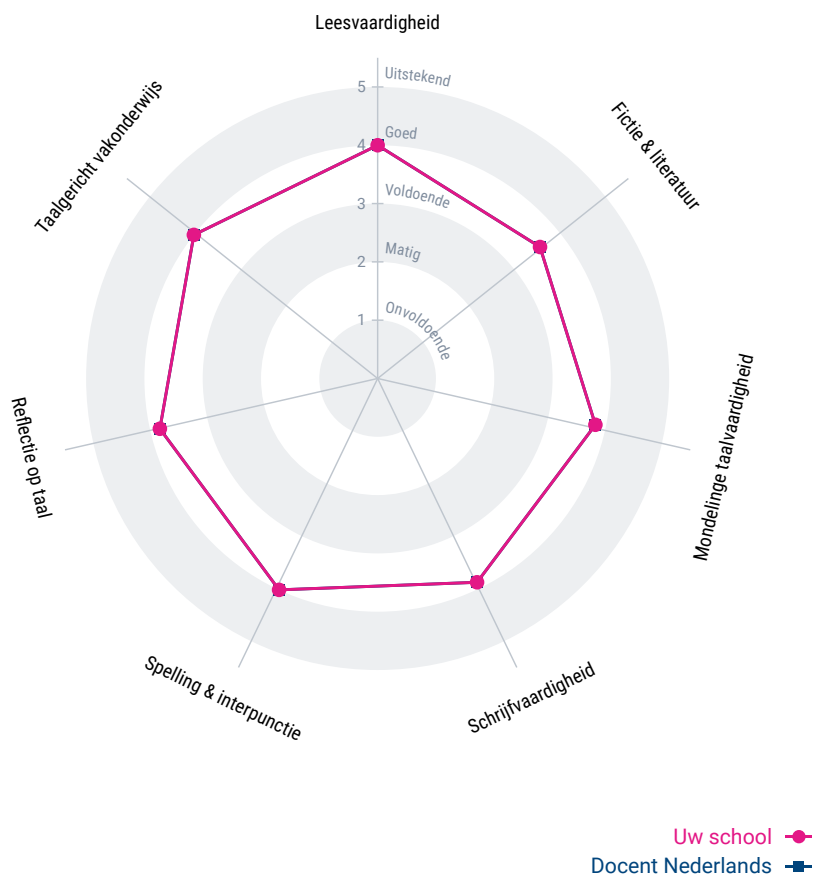
Taaldomeinen

In deze radargrafiek kunt u per taaldomein zien in hoeverre u er op teamniveau in slaagt om onderwijs *evidence informed* in te richten en uit te voeren. Leerkrachten hebben bij het invullen gekeken naar wat ze zelf doen. Hierdoor kan er niet alleen op teamniveau gereflecteerd worden, maar kunnen leerkrachten ook reflecteren op hun eigen handelen.

In gesprek

Hieronder worden suggesties gegeven voor vragen waar op gereflecteerd kan worden bij de bespreking van de radargrafiek:

- Voor welk taaldomein lukt het ons goed om *evidence informed* onderwijs te realiseren?
- Voor welk taaldomein is extra aandacht nodig?
- Waar zien we verschillen op groepsniveau?
- In welke mate sluit dit beeld aan bij onze verwachtingen?
- In hoeverre wordt er aan taalvaardigheid gewerkt bij de zaakvakken?

Bespreking van de afzonderlijke stellingen

De afzonderlijke resultaten per stelling worden op de volgende pagina's weergegeven. Het is aan te raden om dit goed te bekijken, omdat daar de 'uitschieters' zichtbaar zijn. Ook is het goed om een beeld te krijgen van het aantal personen dat 'Weet ik niet' heeft ingevuld bij stellingen en te bepalen welke betekenis hieraan gehecht moet worden.

Woordenschat en (lees)motivatie

Het is belangrijk om binnen het onderwijs aandacht te besteden aan woordenschat en (lees)motivatie. Omdat uit onderzoek blijkt dat het bij deze aspecten het meest effectief is om ze geïntegreerd met andere taalvaardigheden aan te bieden, hebben wij ervoor gekozen om deze aspecten op te nemen binnen de taaldomeinen. Om u ook inzicht te geven in de huidige aandacht voor deze aspecten op school, worden hieronder de gemiddelde resultaten voor deze twee aspecten weergegeven. Verder kunt u bij de losse stellingen bij de verschillende taaldomeinen zien of ze bij één van deze twee aspecten horen.

Gemiddeld resultaat 'Woordenschat'

Gemiddeld resultaat '(Lees)motivatie'

Aan de slag

Per taaldomein wordt een korte beschrijving gegeven en wordt verwezen naar relevante en inspirerende bronnen die ingezet kunnen worden bij het opzetten van een verbeterplan. In de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#) kunt u een uitgebreide beschrijving vinden van de taaldomeinen, evenals de wetenschappelijke achtergrond van de stellingen.

Leesvaardigheid

Het doel van (begrijpend) lezen is betekenis verlenen aan geschreven teksten. Dit is een complex proces dat vraagt om een wisselwerking tussen kennis en vaardigheden, de eisen die de tekst stelt en de context waarin deze wordt gelezen. Dit vraagt om motiverend leesonderwijs waarbij de docent, naast aandacht voor de technische leesvaardigheid, ook aandacht heeft voor het opdoen en ophalen van verschillende soorten kennis (achtergrondkennis, morfologische kennis, metacognitieve kennis, kennis over tekstsoorten en leerstrategieën) en voor woordenschat. Lees meer over het taaldomein 'Leesvaardigheid' in de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#).

Aan de slag

Aan de hand van de stellingen kunnen docenten evalueren in welke mate de onderstaande evidence informed aspecten deel uit maken van het onderwijs in begrijpend lezen. Daarnaast kunt u samen bekijken in hoeverre dit gebeurt op teamniveau. Zie voor meer informatie en praktische handvatten de Onderwijskennispagina's [Begrijpend lezen: samenhang tussen kennis, vaardigheden en context](#) (Swart & Stoep, 2022) en [Vergroten en verdiepen van leesbegrip](#) (Houtveen, 2023). Ook de [Kwaliteitswaaier Effectief Onderwijs in Begrijpend](#) kan inspirerend zijn. Zie ten slotte het boek [Zeven pijlers van onderwijs in begrijpend lezen](#) (Houtveen & Van Steensel, 2022), hoofdstuk 4, 6 en 7 van het boek [Vaardig met vakinhoud](#) (Dera et al., 2023) en het online [Handboek didactiek Nederlands](#).

9.1 (Lees)motivatie Ik geef leerlingen functionele en betekenisvolle leesopdrachten.

Functionele en betekenisvolle leesopdrachten zijn realistisch en hebben een duidelijk omschreven doel en publiek.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

9.2 Woordenschat Ik besteed expliciet aandacht aan het opbouwen van achtergrondkennis en woordenschat tijdens de begrijpend leesopdrachten.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

9.3 Ik besteed zowel aandacht aan verbanden binnen de tekst als aan verbanden tussen de tekst en de achtergrondkennis van leerlingen.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

9.4 **(Lees)motivatie** Ik organiseer leesbevorderingsactiviteiten om leerlingen te stimuleren om meer te lezen.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

9.5 **Ik besteed expliciet aandacht aan begrijpend leesstrategieën, maar zorg dat ze hulpmiddel en geen inhoudelijk doel van de les zijn.**

Oefenen met strategieën kan gezien worden als een ontwikkelingsgericht leerdoel.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

9.6 **(Lees)motivatie** Ik laat leerlingen regelmatig praten met elkaar en met mij over teksten die ze gelezen hebben.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

9.7 **Ik evalueer met leerlingen hoe zij het begrijpend leesproces aanpakken.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

9.8 **Ik laat leerlingen schrijven over de teksten die ze hebben gelezen.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

9.9 **Ik stem regelmatig af met de vakdocenten van andere vakken over de aandacht voor lezen in de andere vakken.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

Fictie & literatuur

Goed fictie- en literatuuronderwijs heeft verschillende positieve effecten op de ontwikkeling van leerlingen. Zo ontwikkelen leerlingen zich op cognitief, affectief en reflectief gebied en doen ze inzichten op over zichzelf en over anderen. Op deze manier heeft fictie- en literatuuronderwijs een kwalificerende, socialiserende en persoonsvormende functie.

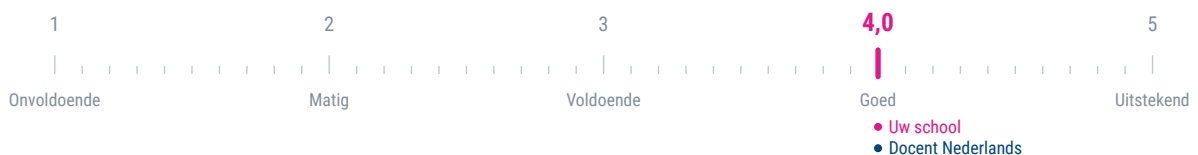
Naast het verbeteren van de eigen technisch en begrijpend leesvaardigheid, leren leerlingen literaire competenties. Dit begint eerst klein, bijvoorbeeld met aan kunnen geven wat ze van (voor)leesmateriaal vinden. Vervolgens breiden deze competenties zich steeds meer uit, zodat ze uiteindelijk (afhankelijk van het opleidingstype) complexe literaire begrippen kunnen inzetten bij het beschrijven en beoordelen van leesmateriaal. De docent kan leerlingen hierbij inspireren en motiveren door onderwijs te bieden dat aansluit bij de interesses van leerlingen en door hen een breed aanbod van verschillende tekstsoorten en -genres beschikbaar te stellen. Lees meer over het taaldomein 'Fictie- en literatuuronderwijs' in de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#).

Aan de slag

Aan de hand van de stellingen kunnen docenten evalueren in welke mate de onderstaande *evidence informed* aspecten deel uit maken van het fictie- en literatuuronderwijs. Daarnaast kunt u samen bekijken in hoeverre dit gebeurt op teamniveau. Meer informatie en handvatten voor de praktijk vindt u bijvoorbeeld in het boek [Jeugdliteratuur en didactiek](#) (Kamp et al., 2019), deel 4 van het boek [Vaardig met vakinhoud](#) (Dera et al., 2023) en in het online [Handboek didactiek Nederlands](#). Bekijk ook het rapport [De grenzen van literatuur](#) (Dera et al., 2022) en de [Toolbox Leesbevordering in het \(v\)mbo](#) (Expertisecentrum Nederlands, ITTA UvA & Radboud Universiteit, 2019). Ten slotte kunt u voor inspiratie gebruikmaken van publicaties van Stichting Lezen, zoals [Literaire gesprekken in de klas](#) (Cornelissen, 2019).

10.1 (Lees)motivatie Bij de keuze voor het (voor)leesmateriaal creëer ik een balans tussen vrije keuze en gestuurde keuze.

Het is belangrijk dat leerlingen inspraak hebben bij het kiezen van leesmateriaal, maar het is ook zinvol om ze af en toe te verrassen met leesmateriaal. Voor sommige leerlingen kan het van belang zijn om hen te steunen in de keuze voor (voor)leesmateriaal. Hierbij moet erop gelet worden dat de boeken aansluiten bij hun leesniveau, belevingswereld en literaire competenties. Daarnaast is het van belang om bij het vrij lezen te zorgen voor een afgebakende boekenselectie.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

10.2 (Lees)motivatie Ik laat leerlingen hun eigen leeservaringen met elkaar uitwisselen.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

10.3 (Lees)motivatie Ik praat met mijn leerlingen over mijn eigen leeservaringen.

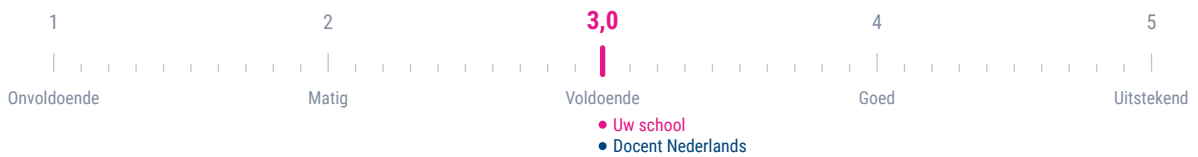

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

10.4 (Lees)motivatie Ik voer gesprekken en discussies met leerlingen over gelezen (voor)leesmateriaal, waarbij ik weinig sturing geef.

Boekgesprekken zijn het meest effectief wanneer ze een open vorm hebben, waarbij samen wordt nagedacht over de betekenis van het verhaal en ideeën worden uitgewisseld. Het is minder effectief als de leerkracht veel sturing geeft door vragen te stellen en antwoorden op correctheid te beoordelen.

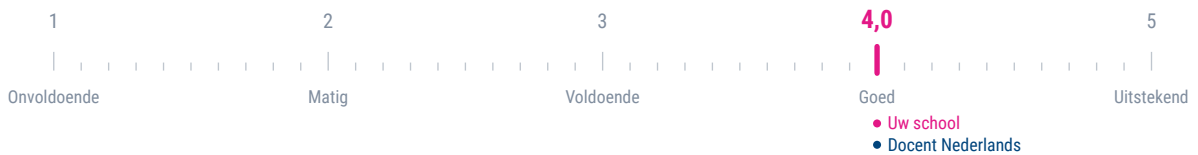

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

10.5 Woordenschat Ik stimuleer dat leerlingen al dan niet aan de hand van literaire begrippen een onderbouwd oordeel kunnen geven over leesmateriaal.

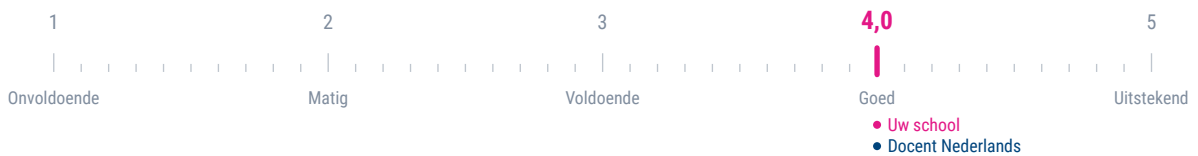
Bijvoorbeeld door leesbelevingsvragen te stellen (bijv. Wat vond je mooi of goed aan dit boek?) en tekstanalytische vragen te stellen (bijv. Vanuit welk narratief perspectief is het verhaal geschreven?). Afhankelijk van de doelen van de opdracht laat je leerlingen daarbij gebruik maken van literaire begrippen.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

10.6 Ik laat leerlingen (literaire) teksten verbinden aan sociaal-morele thema's (zoals vriendschap en rechtvaardigheid) en ondersteun hen hierin met instructie.

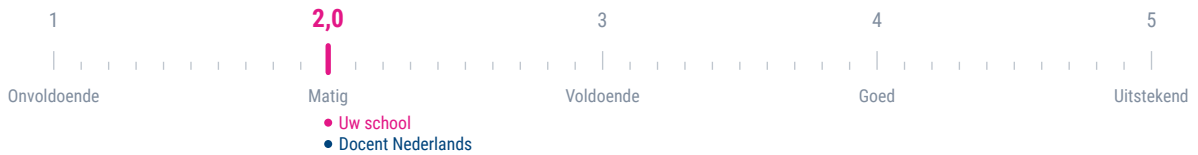

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

10.7 **Ik stimuleer leerlingen om zich te identificeren met de personages in het leesmateriaal.**

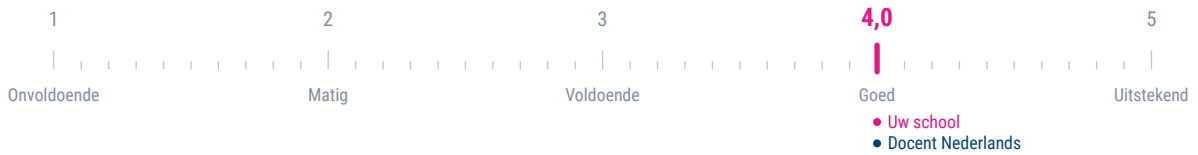
Bijvoorbeeld door vragen te stellen als 'in het verhaal deed ..., zou jij dit ook op deze manier aanpakken?'.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

10.8 **(Lees)motivatie Ik zorg ervoor dat het aanbod van het (voor)leesmateriaal aansluit op de belevingswereld van leerlingen.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

10.9 **(Lees)motivatie Ik of iemand anders binnen de school ondersteun(t) leerlingen die daar behoefte aan hebben bij het kiezen van leesmateriaal voor vrij lezen.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

10.10 **Ik maak bij schrijf- en spreekopdrachten de verbinding met literaire competenties.**

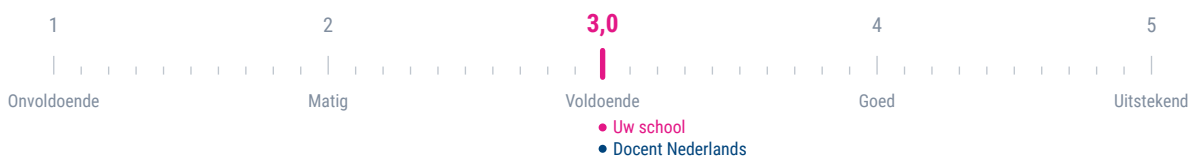

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

10.11 **(Lees)motivatie Bij het vrij lezen zorg ik voor leesmateriaal dat aansluit op het leesniveau van leerlingen.**

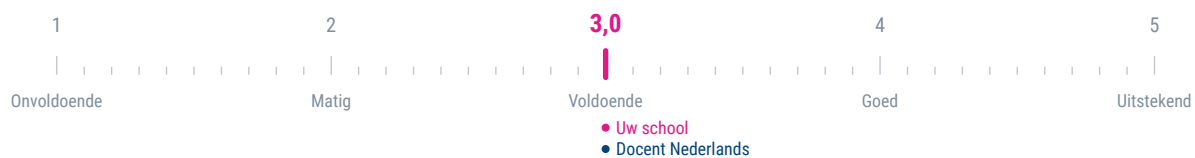
De boeken moeten niet te moeilijk en niet te makkelijk zijn (zone van naaste ontwikkeling). Dit bevordert de leesvaardigheid en zorgt ervoor dat leerlingen succeservaringen opdoen.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

10.12 (Lees)motivatie Reflecteren op taal Ik maak mijn leerlingen ervan bewust dat literatuur/fictie kunnen lezen van maatschappelijk belang is.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

Mondelinge taalvaardigheid

Mondelinge taalvaardigheid kan grofweg worden opgedeeld in de vaardigheden (begrijpend) luisteren, spreken en gesprekken voeren. Gedurende de hele dag is er sprake van mondelinge communicatie in de klas. Dit vraagt van docenten dat zij niet alleen expliciet aandacht besteden aan deze vaardigheden, maar dat zij ook impliciete leermomenten bewust inzetten. Bijvoorbeeld door de inzet van interactievaardigheden, waarbij docenten de leerlingen stimuleren om de mondelinge taalvaardigheid te verdiepen en te verbreden. Lees meer over het taaldomein 'Mondelinge taalvaardigheid' in de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#).

Aan de slag

Aan de hand van de stellingen kunnen docenten evalueren in welke mate de onderstaande evidence informed aspecten deel uit maken van het onderwijs in mondelinge taalvaardigheid. Daarnaast kunt u samen bekijken in hoeverre dit gebeurt op teamniveau. Praktische en inspirerende bronnen zijn de Onderwijskennispagina [Mondeling taalonderwijs: vier aanbevelingen voor de leraar](#) (Bruggink & Stoep, 2022) en hoofdstuk 8 en 9 van het boek [Vaardig met vakinhoud](#) (Dera et al., 2023).

11.1 **(Lees)motivatie** Ik laat leerlingen regelmatig praten met elkaar en met mij over teksten die ze gelezen hebben.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

11.2 **Ik verwerk in mijn lessen zowel luisteren, spreken als gesprekken voeren.**

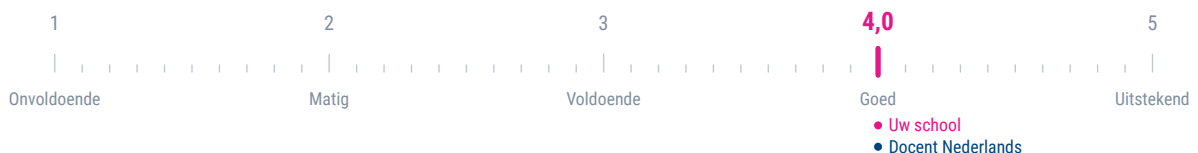

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

11.3 **Ik geef doelgerichte instructie in luisteren, spreken en gesprekken voeren.**

Bijvoorbeeld door de leerlingen bewust te maken van de luister-, spreek- en gespreksdoelen en instructie te geven die volledig gericht is op het behalen van deze doelen.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

11.4 **Reflecteren op taal** Ik laat leerlingen kennismaken met verschillende soorten gesproken teksten en de tekstdoelen die daarbij horen.

Bijvoorbeeld door voorbeelden te laten zien van verschillende gesprekssituaties.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

11.5 **(Lees)motivatie** Ik geef leerlingen betekenisvolle spreekopdrachten.

Bijvoorbeeld door hen een spreekbeurt of presentatie te laten geven over een actueel thema.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

11.6 Ik besteed expliciet aandacht aan begrijpend luisteren.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

11.7 **Woordenschat** Ik besteed expliciet aandacht aan het opbouwen van achtergrondkennis en woordenschat tijdens de opdrachten voor mondelinge taalvaardigheid.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

11.8 Ik zorg voor een veilig spreekklimaat in de klas.

Dit betekent dat leerlingen zich veilig genoeg voelen om vrijuit hun spreekvaardigheid te kunnen oefenen. Het is belangrijk om kinderen met spreekangst te signaleren en passend te ondersteunen.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

11.9 **Ik zet tijdens gesprekken met leerlingen bewust verschillende interactievaardigheden in.**

Interactievaardigheden om de taalontwikkeling en inbreng van leerlingen te stimuleren zijn bijvoorbeeld gevarieerd vragen stellen, ruimte scheppen voor opmerkingen van leerlingen, de beurt doorspelen naar een andere leerling en uitingen van leerlingen herverwoorden.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

11.10 **Ik stimuleer leerlingen om complexe cognitieve taalfuncties in te zetten door hogere orde vragen te stellen.**

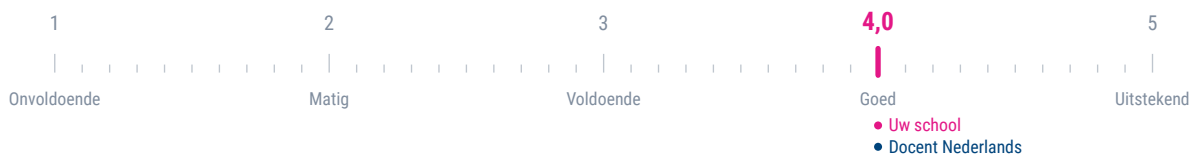
Complexe cognitieve taalfuncties zijn denkvaardigheden als analyseren, evalueren en creëren. Bij hogere orde vragen gaat het bijvoorbeeld om vergelijken (Welke auto is groter?), de relatie tussen oorzaak en gevolg (Hoe komt het dat...?) en redeneren en concluderen (Als..., dan...).

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

11.11 **Ik stem regelmatig af met de vakdocenten van andere vakken over de aandacht voor mondelinge taalvaardigheid tijdens de lessen.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

Schrijfvaardigheid

Schrijven (ook wel: stellen) is het produceren van een tekst door met de hand tekens op papier te zetten (handschrift) of door te typen. Er vindt een constante wisselwerking plaats tussen verschillende mentale activiteiten, zoals plannen, reviseren, lezen, etc. De schrijver maakt daarbij gebruik van verschillende kennisbronnen, zoals kennis over taal en kennis over het onderwerp waarover wordt geschreven.

Om teksten te kunnen schrijven moet een leerling de motorische vaardigheid van schrijven (door middel van handschrift of door te typen) leren. Daarnaast is er ook expliciete instructie in schrijfstrategieën (bijv. planning, structurering, formulering en revisie) en kennis over verschillende tekstsoorten en -genres nodig. Lees meer over het taaldomein 'Schrijfvaardigheid' in de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#).

Aan de slag

Aan de hand van de stellingen kunnen docenten evalueren in welke mate de onderstaande evidence-informed aspecten deel uit maken van het onderwijs in schrijfvaardigheid. Daarnaast kunt u samen bekijken in hoeverre dit gebeurt op teamniveau. Meer informatie vindt u op de Onderwijskennispagina [Wie schrijft, die blijft](#) (Van der Lee & Stoep, 2022), hoofdstuk 6, 10 en 11 van het boek [Vaardig met vakinhoud](#) (Dera et al., 2023) en hoofdstuk 7 van het boek [Rijke taal](#) (Van Koeven & Smits, 2020).

12.1 Ik laat leerlingen schrijven over de teksten die ze hebben gelezen.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

12.2 Ik geef expliciete instructie in schrijfstrategieën.

Schrijfstrategieën richten zich bijvoorbeeld op de planning, structurering, formulering en revisie van de tekst.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

12.3 (Lees)motivatie Ik geef leerlingen functionele en betekenisvolle schrijfoopdrachten.

Functionele en betekenisvolle schrijfoopdrachten zijn realistisch en hebben een duidelijk omschreven doel en publiek.

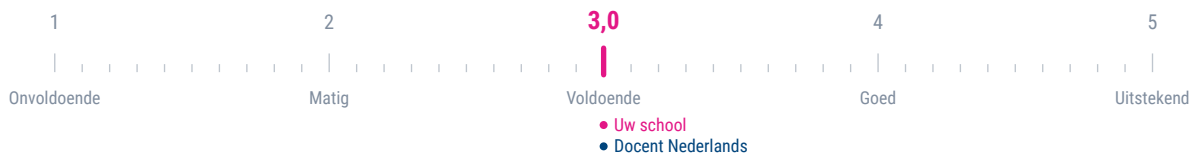

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

12.4 Ik laat leerlingen verschillende soorten teksten schrijven.

Bijvoorbeeld informerende teksten, activerende teksten, betogende teksten, amuserende teksten, beschrijvende teksten, fictieve teksten, etc.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

12.5 Ik bied leerlingen goed geschreven voorbeeldteksten en/of verbeterde versies van hun eigen tekst aan.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

12.6 Woordenschat Ik besteed expliciet aandacht aan het opbouwen van achtergrondkennis en woordenschat bij de schrijfopdrachten.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

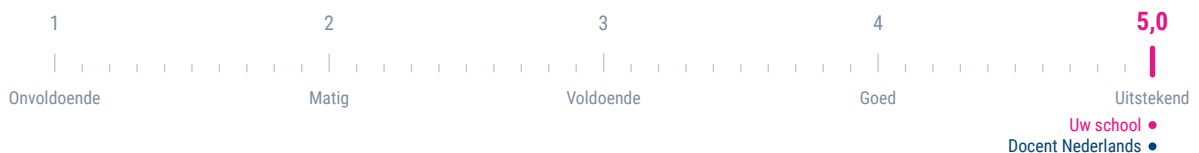
12.7 Ik laat leerlingen samen teksten schrijven en verbeteren.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

12.8 Ik evalueer samen met leerlingen hoe zij het schrijven van teksten aanpakken.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

12.9 **Ik stem regelmatig af met de vakdocenten van andere vakken over de aandacht voor schrijven tijdens de lessen.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

Spelling & interpunctie

Spelling en interpunctie hebben betrekking op de visuele weergave van woorden en zinnen. Door het gebruik van correcte spelling en interpunctie worden teksten beter leesbaar. De spellingwijze van een groot deel van de Nederlandse woorden is afgeleid van de wijze waarop een woord wordt uitgesproken en bij sommige Nederlandse woorden spelen andere principes een rol. Voor correct spelling- en interpunctiegebruik is daarom expliciete instructie in spelling- en interpunctieregels en -strategieën nodig. Daarnaast is het belangrijk om het spellingbewustzijn van leerlingen te stimuleren door met hen te reflecteren op hun eigen spelling- en interpunctiegebruik. Lees meer over het taaldomein 'Spelling & interpunctie' in de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#).

Aan de slag

Aan de hand van de stellingen kunnen docenten evalueren in welke mate de onderstaande *evidence informed* aspecten deel uit maken van het onderwijs in spelling en interpunctie. Daarnaast kunt u samen bekijken in hoeverre dit gebeurt op teamniveau. Praktische en inspirerende bronnen zijn de Onderwijskennispagina [Effectieve didactiek voor spelling- en grammaticaonderwijs](#) (Gijssels & Van der Lee, 2023), hoofdstuk 8 van het boek [Rijke taal](#) (Van Koeven & Smits, 2020) en hoofdstuk 17 van het boek [Vaardig met vakinhoud](#) (Dera et al., 2023) en het boek [Toetsen en interventies bij Dyslexie in het vo](#) (Steenbeek-Planting et al., 2018).

13.1 Ik geef expliciete instructie in het toepassen van spellingregels.

Denk aan regels voor woordgrenzen (autoweg, voor altijd), schrijfwijze van de tussenklanken -s en -e(n) en gebruik van trema en koppeltaken.

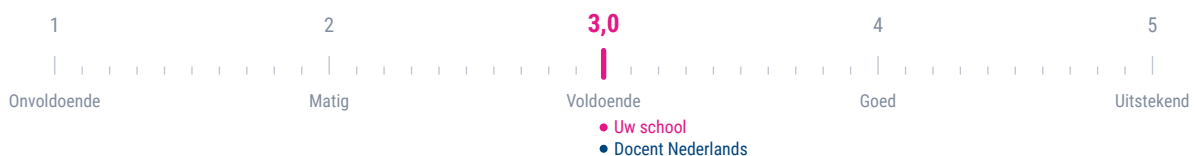

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

13.2 Ik geef doelgerichte instructie in werkwoordspelling aan de hand van een stappenplan.

Het is hierbij belangrijk dat leerlingen de keuzes die gemaakt worden bij het gebruik van het stappenplan begrijpen en dat zij voldoende grammaticale kennis hebben.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

13.3 Ik leer leerlingen hoe en wanneer ze de verschillende interpunctieregels moeten gebruiken.

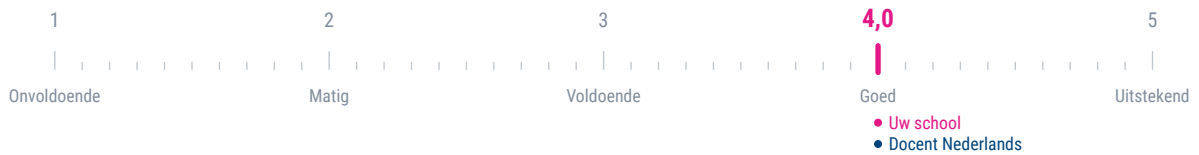
Denk aan gebruik van hoofdletters, punten, komma's, uitroepstekens, aanhalingstekens, etc.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

13.4 **Reflecteren op taal** Ik stimuleer het spellingbewustzijn van leerlingen door hen hun eigen spelling te laten controleren en verbeteren.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

13.5 **Reflecteren op taal** Ik leg een koppeling tussen grammatica en werkwoordspelling.

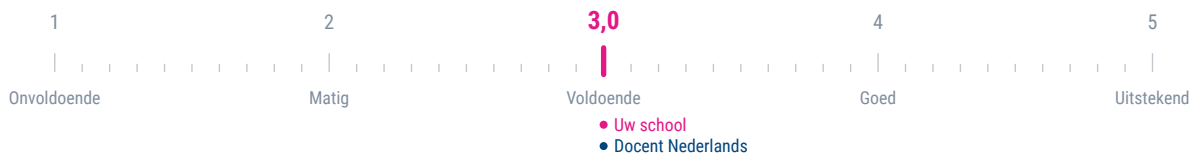
Bijvoorbeeld door leerlingen eerst de grammaticale functie van een woord te laten benoemen en hen vervolgens de juiste spellingregel te laten toepassen.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

13.6 **Ik laat leerlingen een geleerde spellingregel of gebruik van interpunctie expliciet toepassen en oefenen bij schrijfp opdrachten.**

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

Reflectie op taal

Binnen alle taaldomeinen neemt reflecteren op taal een rol in (dit wordt aangegeven bij de stellingen). Dit stimuleert het taalbewustzijn van leerlingen. In het verlengde daarvan is het belangrijk dat leerlingen vanuit verschillende perspectieven leren reflecteren op taal (ook wel: taal beschouwen). Hierbij gaat het om taalnormen (opgestelde regels over correct en toepasselijk taalgebruik), taalgevoel (je eigen intuïtie over wat grammaticaal correct is) en de taalwerkelijkheid (hoe de taal daadwerkelijk gebruikt wordt door taalgebruikers). Leerlingen leren nadenken over vragen als 'Waarom is 'hun' als onderwerp volgens de taalnormen incorrect, maar komt dit in de taalwerkelijkheid wel veel voor?' en 'Wat vind ik zelf eigenlijk van 'hun' als onderwerp en gebruik ik dit zelf ook wel eens?'.

Bij grammaticaonderwijs gaat het dan niet meer alleen om het 'goede' antwoord, maar vooral om de redenering die daaraan voorafgaat. Waarom is een bepaalde zinsconstructie eigenlijk goed of fout? En hoe geeft een werkwoord betekenis aan de rest van de zin?

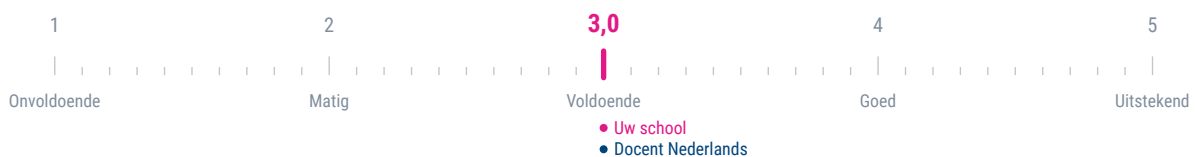
De inzichten die binnen dit domein aan bod komen worden in de onderwijspraktijk nog weinig toegepast. Mede daarom is uit onderzoek nog weinig bekend over effectieve didactiek voor dit domein. Daarom gaan de stellingen bij dit domein vooral in op de inhoud van reflectie op taal binnen het onderwijs en minder op de specifieke didactiek. Lees meer over het taaldomein 'Reflectie op taal' in de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#).

Aan de slag

Aan de hand van de stellingen kunnen docenten evalueren in welke mate de onderstaande *practice informed* en *theory based* aspecten deel uit maken van het onderwijs in reflectie op taal. Daarnaast kunt u samen bekijken in hoeverre dit gebeurt op teamniveau. Praktische en inspirerende bronnen zijn de Onderwijskennispagina [Effectieve didactiek voor spelling- en grammaticaonderwijs](#) (Gijssel & Van der Lee, 2023), hoofdstuk 8 van het boek [Rijke taal](#) (Van Koeven & Smits, 2020), hoofdstuk 1 en deel 3 van het boek [Vaardig met vakinhoud](#) (Dera et al., 2023), hoofdstuk 22 en 23 van het [Handboek vreemdetalendidactiek](#) en het online Handboek [Didactiek Nederlands](#).

14.1 Ik stimuleer grammaticaal redeneren bij leerlingen.

Grammaticaal redeneren is met behulp van grammaticale kennis uitleggen waarom een bepaalde zin grammaticaal correct of incorrect is, waarom een zin of zinsdeel een bepaalde betekenis heeft, hoe de context de zinsconstructie beïnvloedt en wat de rol van taalverandering is. Er wordt dus niet alleen aandacht besteed aan kennis van de grammaticale begrippen en regels: inzicht, begrip en toepassing staan centraal. Bijvoorbeeld: 'Het boek liggen op de plank' is niet correct, want zowel het onderwerp als het werkwoord moet in dezelfde vorm (enkelvoud/meervoud) staan (congruentie). Bijvoorbeeld: De zin 'Dronken bracht de politie de man naar het hoofdbureau' maakt duidelijk dat de plaats van een woord(groep) in de zin invloed heeft op de betekenis van de zin (woordvolgorde).

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

14.2 **Tijdens de lessen laat ik leerlingen actief nadenken over de grammaticale betekenisrelaties binnen een zin.**

Grammaticale eigenschappen van een zin hebben invloed op de betekenis. Denk bijvoorbeeld aan de tijdsvorm van werkwoorden. Door werkwoorden in de verleden tijd te zetten geef je aan dat de gebeurtenis in de zin al heeft plaatsgevonden. Een meer complex voorbeeld is dat van valentie. Zelfstandige werkwoorden delen zogenaamde 'rollen' uit. Afhankelijk van het werkwoord zijn verschillende rollen nodig, zoals bijvoorbeeld iemand die een handeling verricht of iemand die de handeling ondergaat. Deze rollen komen vaak overeen met de zinsdelen onderwerp, lijdend voorwerp en meewerkend voorwerp. Zo vereist het werkwoord 'geven' drie rollen: de gever (onderwerp), de ontvanger (meewerkend voorwerp) en het gegevene (lijdend voorwerp). Het werkwoord 'lopen' vereist daarentegen alleen een looper (onderwerp). Door leerlingen na te laten denken over grammaticale betekenisrelaties, krijgen zij meer grammaticaal inzicht en worden zij beter in grammaticaal redeneren. Zo snappen leerlingen bijvoorbeeld beter waarom sommige zinnen wel een lijdend voorwerp hebben en anderen niet.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

14.3 **Ik maak leerlingen bewust van het bestaan van taalnormen en de gevolgen daarvan.**

Er zijn verschillende taalnormen die voorschrijven hoe correct en toepasselijk taalgebruik is voorgeschreven. Denk bijvoorbeeld aan taalregels die worden beschreven in schoolboeken en op websites als Onze Taal/Taaladvies en de spelling van woorden in woordenboeken. In sommige gevallen spreken deze bronnen elkaar tegen. Bovendien veranderen de taalnormen in de loop van de tijd. Denk bijvoorbeeld aan veranderingen in de spelling van Nederlandse woorden. Door leerlingen inzicht te geven in deze normen en hen systematisch te laten redeneren over het gebruik hiervan, stimuleer je hun taalbewustzijn. Ze leren daarbij hoe ze al deze persectieven (taalnormen, taalwerkelijkheid, taalgevoel) op waarde kunnen schatten.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

14.4 **Ik stimuleer het taalgevoel van leerlingen door hen te laten nadenken over wat zij zelf en anderen vinden van bepaalde zinsconstructies.**

Iedereen heeft een eigen taalgevoel: de intuïtie of een zinsconstructie grammaticaal correct of incorrect is. Dit kan voor sprekers van dezelfde moedertaal verschillen. Op basis van je eigen taalgevoel kan je onderbouwde keuzes maken over je taalgebruik. Tijdens de lessen kan je leerlingen hiervan bewust maken. Denk bijvoorbeeld aan het gebruik van enkelvoud of meervoud bij 'een aantal mensen' als onderwerp in de zin. Volgens de taalnormen is zowel 'een aantal mensen heeft' als 'een aantal mensen hebben' correct. Mensen kunnen echter op basis van hun taalgevoel een voorkeur hebben of één van de opties echt fout vinden.

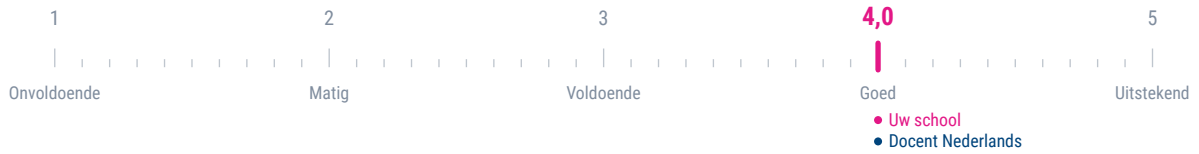

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

14.5 **Ik maak leerlingen bewust van de taalwerkelijkheid en hoe die kan verschillen van de taalnormen en hun eigen taalgevoel.**

De taalwerkelijkheid is hoe taalgebruikers de taal daadwerkelijk gebruiken. Dit kan verschillen van de taalnormen en van het eigen taalgevoel. Door leerlingen hiervan bewust te maken krijgen zij meer inzicht in taal als concept en communicatiemiddel. Denk bijvoorbeeld aan het gebruik van 'hun' als onderwerp in de zin. Volgens de taalnormen en het taalgevoel van veel moedertaalsprekers van het Nederlands zijn zinnen als 'Hun hebben dat gedaan' grammaticaal incorrect. Toch komt de zinsconstructie met 'hun' als onderwerp veelvuldig voor in zowel gesproken als geschreven taal.

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

14.6 **Ik maak leerlingen bewust van de verschillen tussen talen en taalvariëteiten.**

Talen en taalvariëteiten (bijv. streektaalen, dialecten) kunnen sterk van elkaar verschillen. Door tijdens de lessen aandacht te besteden aan deze verschillen worden leerlingen meer taalbewust en krijgen ze meer waardering voor de moedertalen en dialecten van anderen. Dit is ook waardevol voor het leren van vreemde talen. Zo kun je leerlingen tijdens de lessen talen met elkaar laten vergelijken. Er zijn bijvoorbeeld talen die geen lidwoorden kennen (bijv. Pools). Daarom is het voor moedertaalsprekers van het Pools heel lastig om de Nederlandse lidwoorden te leren beheersen en blijven ze hier veel fouten in maken. Ook zijn er talen waar niet altijd een onderwerp in de zin hoeft te staan (bijv. Italiaans). Zo kun je in het Nederlands niet zeggen 'praat Nederlands', maar in het Italiaans is de zin 'parlo Italiano' ('praat Italiaans') wel correct. Je kunt ook verschillende woorden uit de Nederlandse dialecten of het Fries vergelijken met de Nederlandse equivalenten (bijv. groen/gruun/greun). Verder kunnen geschriften van elkaar verschillen. Zo wordt het Arabisch schrift van rechts naar links gelezen. Ten slotte is het interessant om het gebruik van verschillende talen te vergelijken. Wanneer spreek je dialect en wanneer Nederlands? Wanneer gebruik je u en wanneer jij? Hoe zit dat in andere talen en culturen?

Stelling is voorgelegd aan Docent Nederlands.

1 uit 2 respondenten geeft aan dit niet te weten.

Taalgericht vakonderwijs

Gedurende de hele schooldag, bij alle vakken, wordt beroep gedaan op de taalvaardigheid van leerlingen. Dit vraagt om expliciete aandacht voor taal bij de vakken. Het positieve effect van expliciete aandacht voor taal in het vakonderwijs werkt twee kanten op: de leerling leert de abstracte, schoolse taal en daarmee de inhoud van het vak beter te begrijpen en werkt tegelijkertijd aan zijn algemene taalvaardigheid.

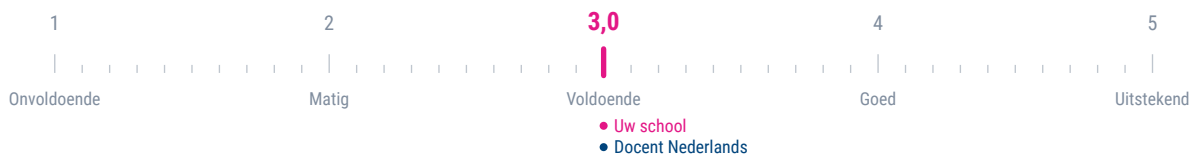
De leraar kan de specifieke vaktaal toegankelijk en hanteerbaar maken voor de leerlingen door taalsteun te bieden. Daarnaast is interactie in de klas een belangrijke voorwaarde om effectief taalgericht vakonderwijs te geven. Ten slotte is het goed om aan te sluiten bij de achtergrondkennis van leerlingen en zo de leerinhoud aan te bieden binnen een rijke context. Lees meer over het taaldomein 'Taalgericht vakonderwijs' in de [Handleiding & Verantwoording van Taalonderwijs in Beeld](#).

Aan de slag

Aan de hand van de stellingen kunnen docenten van AVO-, beroepsgerichte vakken en praktijkvakken evalueren in welke mate zij aandacht besteden aan de taalontwikkeling van hun leerlingen in de vorm van taalgericht vakonderwijs. De docenten van MVT en klassieke talen kunnen evalueren in welke mate zij de verbinding leggen met het vak Nederlands. Daarnaast kunt u samen bekijken in hoeverre dit gebeurt op teamniveau. Praktische en inspirerende bronnen zijn [Handboek taalgericht vakonderwijs](#) (Hajer & Meestringa, 2020), hoofdstuk 10 van het [Handboek vreemdetalendidactiek](#) (Dönszelmann et al., 2020) en het [Platform Taalgericht Vakonderwijs](#) (2022) van SLO.

15.1 **Woordenschat** Ik ondersteun leerlingen bij het begrijpen en gebruiken van complexe (school)taal in lees-, schrijf-, luister- en spreekopdrachten.

Bijvoorbeeld door regelmatig te controleren of de leerlingen alles goed begrepen hebben en indien nodig extra uitleg te geven.

Stelling is voorgelegd aan Docent MVT of klassieke talen, Docent AVO-vak, Beroepsgerichte vakdocent, en Praktijkdocent.

15.2 Ik ondersteun leerlingen bij het begrip van complexe Nederlandse (school)taal in lees-, schrijf-, luister- en spreekopdrachten.

Stelling is voorgelegd aan Docent MVT of klassieke talen.

15.3 Ik besteed expliciet aandacht aan het opbouwen van achtergrondkennis en woordenschat, waarbij ik aansluit bij thema's die bij Nederlands en andere vakken aan bod komen.

Stelling is voorgelegd aan Docent MVT of klassieke talen.

15.4 **Ik stem regelmatig af met de docenten Nederlands over de aandacht voor taalontwikkeling in mijn lessen.**

Stelling is voorgelegd aan Docent MVT of klassieke talen, Docent AVO-vak, Beroepsgerichte vakdocent, en Praktijkdocent.

Tot slot

Aan de slag met de resultaten.

We hopen dat u met behulp van Taalonderwijs in Beeld meer inzicht heeft gekregen in de kwaliteit van het taalonderwijs op uw school en de bijbehorende randvoorwaarden. Naar aanleiding van de resultaten kunt u schoolbreed het gesprek aangaan over risico's en kansen voor uw taalonderwijs. Op basis daarvan kan de keuze worden gemaakt voor verbeterpunten. De suggesties in deze rapportage voor publicaties en andere materialen kunnen tevens handvatten bieden voor een verbetertraject. Neem ook eens een kijkje op onze [website](#) of in de [webwinkel](#).

Heeft u behoefte aan extra ondersteuning? Neem dan gerust contact met ons op door te mailen naar info@expertisecentrumnederlands.nl. Wij gaan graag met u in gesprek over de mogelijkheden.